

Mitől zarándoklat a zarándoklat?

Örkény István *Az élet értelme*

Ha sok cseresznyepaprikát madzagra fűzünk, abból lesz a paprikakoszorú.

Ha viszont nem fűzzük fel őket, nem lesz belőlük koszorú.

Pedig a paprika ugyanannyi, éppoly piros, éppoly erős.

De mégse koszorú.

Csak a madzag tenné? Nem a madzag teszi.

Az a madzag, mint tudjuk, mellékes, harmadrangú valami.

Hát akkor mi?

Aki ezen elgondolkozik, s ügyel rá, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányban haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.

A zarándoklat mint egyetemes, felekezeti fölötti jelenség utazást, útonléteket jelent, innen oda menni: elindulni, menni, megérkezni hazatérni; távolodni, közeledni, visszatérni. Ugyanakkor ez az út csak olyan, mint a „madzag a paprikakoszorúban”, hiszen a kiránduló, a turista, a menekült is úton van, mégsem zarándok. A szándék, a lelkület teszi a dolgokat azzá, amik.

A zarándok - bármilyen vallású is legyen - az Istennel, istenséggel, vagy vallástörténeti fogalommal élve a „szenttel” akar találkozni, spirituális céljai vannak. Egyfajta kötelezettséget teljesít, nehezedjen az rá akár kívülről, mint vallása elvárása, vagy belülről, lelkiismerete szavaként. Tehát nem a kíváncsiság vezeti. Megtisztulásra, bűnbocsánatra, érdemszerzésre vágyik, és ennek megfelelően találja meg zarándoklásának eszközeit is: böjt, fizikai – lelki tisztulási ritusok, lemondás, önkorlátozás, erőfeszítés és áldozathozatal. A zarándoklat külső és belső elvárásokhoz is igazodik, megnyilvánul az ember öltözékén, viselkedésén, és nyomot hagy lelkiállapotán, hangulatán, gesztusain, meghatározza mit tegyen, vagy ne tegyen az ember. A zarándoklás az egész embert érinti - bármilyen vallás keretei között végezzék is azt - úgy, ahogy azt a keresztény antropológia is állítja: a testet, lelket, szellemet.

A zarándoklás kizár bizonyos motivációkat: haszon, kíváncsiság, nyugtalanság; és föltételezi az engedelmesség, türelem, előzékenység, áldozatvállalás, az ima és a böjt lelkületét. A zarándoklat vallási, egyfajta hitből eredő aktus.

2.

A zarándoklás archaikus gyökerei

*„Embernek lenni azt jelenti: vallásosnak lenni.”
(Mircea Eliade)*

Minden „valamire való vallásban”, amelynek van történelme és vannak archaikus gyökerei, megtalálható a zarándoklás jelensége. A felszínes szemlélőnek, aki csak a hitvitákat, vagy vallási indíttatású háborúkat látja, úgy tűnhet, hogy alapvető különbség van az egyes vallások között, holott a töréspont nem itt húzódik. A valódi különbség a vallásos és a profán világszemlélet között húzódik. A nem vallásos világszemlélet szerint a világ egynemű, azaz homogén: minden hely, idő dolog, személy egyforma. A vallásos ember számára, tartozzon bármelyik valláshoz is a világ magától értetődően törésekkel, szakadásokkal van tele, ami azt jelenti, hogy vannak erővel telített, azaz szent helyek, idők, személyek, és vannak erő híján lévő dolgok. Minden kor minden embere megszentelt világban akart élni, egészen a „modernitás” megjelenéséig, amely deszakralizálta, profanizálta az univerzumot.

A zarándoklás igénye és késztetése a vallásos tapasztalatból fakad, amely szerint egyes helyeken megnyilvánul a „szent”, akit a vallások Istennek, vagy isteneknek neveznek, és különböző nevekkkel illetnek. Ezeken a szent helyeken „összeér a föld az éggel”, itt jobban lehet könyörögni, megtisztulni, kérdezni és választ kapni. (A legújabb régészeti foltárások alapján valószínűsíthető, hogy a Stonehenge is ilyen zarándok célokat szolgált már Kr.e. 4. évezredben, hiszen körülötte nincsenek település nyomok.)

A vallásos világtapasztalás tudatosítja az ember bűnösségét, tisztulási vágyát és lehetőségét. A modern ember (a modernitás nem érték kategória, hanem a világhoz való viszonyulást fejezi ki, szemben az archaikussal) elfojtja a büntudatát, helyette inkább „szomatizál”, azaz pszichoszomatikus betegségeiben szenved. A zarándoklás a testi-lelki gyógyulás szándékával történik.

A vallásos, archaikus világszemlélet megtapasztalja az ember kiszolgáltatottságát, függését a természet erőitől, a „sorstól”, az Istentől. Ez a bizonytalanság azonban nem fenyegető, hiszen a vallások közmeggyőződése szerint „szent” jóindulatát el lehet nyerni. A modern ember elhitte, hogy a sorsa mindenestől a saját kezében van, így magára maradt szorongásaival, és nincs eszköze arra, hogy ezt föloldja. A zarándoklás a biztonság és az oltalomvágyból fakad.

A zarándok, tartozzon bármelyik valláshoz is, azzal, hogy elindul, távolodik az otthonától, bizonyos értelemben régi énjétől és gondjaitól. Közeledik a „szenthez”, a „nálánál nagyobbhoz”, s a Vele való találkozásban megtalálja a jobbik énjét. A különböző vallási rítusok és eszközök segítségével megtisztul, föloldozódik, megerősödik. Így indul hazafelé: megerősödve, megváltozott gondolkodásmóddal, s így lehetősége van arra, hogy az otthon gondjait megoldja, önmagát jobban elfogadja.

A zarándoklás valóságát a katarzis élményével lehet leírni. Maga a katarzis tisztulást, tűz általi tisztulást jelent, ami arra utal, hogy az ember találkozik a „széppel” - általában a művészetek közvetítésével - fájdalmasan tapasztalja annak hiányát, s ugyanakkor a vágyat is arra, hogy benne is ott legyen az az érték, amit átél. Az, aki már átélt ilyen katarzist, tudja hogy az olyan, mint a tűz égetése. A különböző vallások hasonlítanak abban, hogy a „szent” számukra „misterium tremendum et fascianus” azaz „félelmetes és elbűvölő titok”. Ezt fejezi ki a Zsidókhöz írt levél fölkiáltása is: „Rettenetes az Élő Isten kezébe esni” (10,31), s mégis vonzza az embert, mint Mózes az égő csipkebokor. A zarándoklás tehát szenvedés vállalást jelent.